

МАРТИНЮК Анатолій Кирилович,

кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри мистецьких дисциплін і методик навчання,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»
e-mail: mart_ak@ukr.net

УДК 37.091.2:784.9Голубєв(045)

ВОКАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ПАВЛА ГОЛУБЄВА В СУЧАСНІЙ МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ

У статті розглядається творча й педагогічна складові мистецької постаті П.В. Голубєва. Висвітлена роль теоретичних знань і практичних умінь у професійному становленні майбутнього співака. Проаналізовано виконавську та педагогічну діяльність Павла Голубєва, яка дозволяє значно поширити уявлення про творчість митця і водночас усвідомити його значення для українського музичного мистецтва. Окреслюються педагогічні етапи, які використовував педагог у навчальному процесі з сольного співу. Підкреслено, що у навчальному процесі з сольного співу професора П.В. Голубєва враховувався психологічний стан студента під час виконання вокальних вправ і вокалізів, які допомагають поєднати та співвіднести емоційно-психологічні особливості та технічні можливості співаків з виконавською діяльністю. Акцентовується твердження щодо необхідності застосування умови атмосфери психологічного комфорту на занятті з сольного співу. Окреслено, що у вокальній педагогіці митець використовував мішаний тип співацького дихання, за допомогою якого прагнув досягти певних вокальних навичок, вмінь. Визначено, що до змісту початкового навчального процесу з сольного співу педагогічної роботи над вокальним твором професор П. Голубєв ставив певні завдання. Проаналізувавши сучасні наукові дослідження означеного феномена, дає підстави про внесення до змісту навчального процесу видатного співака, педагога П.В. Голубєва наукові підходи: аксіологічний, особистісно-орієнтований, творчо-діяльнісний. Таким чином, педагогічний досвід, який залишив видатний співак П.В. Голубєв в історії національної вокальної школи, посприяв процесу її становлення та розвитку. Узагальнюючи викладене вище зазначимо, що вокальна педагогіка Павла Голубєва не втратила своєї актуальності, і на сучасному етапі розвитку музично-педагогічної освіти.

Ключові слова: вокальна педагогіка; П.В. Голубєв; музичне мистецтво; наукові підходи.

Постановка проблеми. Мистецька освіта України є одним із найвищих надбань нашого народу в царині духовності. Філософська глибина і відтворення сторінок історичного минулого у музичній творчості і реалій сьогодення є важливим джерелом становлення духовного світу особистості. Вивчення педагогічного досвіду національного вокального мистецтва є необхідним напрямком сучасних наукових досліджень, адже музика – це одна з найважливіших галузей сучасної мистецької освіти.

Одним з визначних її представників був видатний український вокаліст, педагог, професор, завідувач кафедри сольного співу Харківської консерваторії – Павло Васильович Голубєв. Наукове вивчення художньої естетики, вокально-педагогічних принципів, творчі досягнення П.В. Голубєва у галузі вокальної педагогіки є актуальними в нашому дослідженні в контексті мистецької та педагогічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В питаннях обраної проблематики ми спиралися на роботи таких науковців як В.А. Гтонюк, О. Бандрівська, Б. Гнидь, А. Левченко, О. Петрова, Л. Цуркан, В. Черепаніна, В. Щепакін та ін. Аналізуючи останні наукові праці українських дослідників вокальної школи, переконуємося в більш об'єктивному та повноцінному висвітленні науковцями картини її історичного розвитку.

Мета статті – висвітлення вокальної педагогіки видатного українського митця, співака, професора П.В. Голубєва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміст професійної підготовки студентів мистецького факультету Харківського державного університету мистецтв імені І.П. Котляревського визначається специфікою практичної діяльності майбутнього фахівця, який полягає в поєднанні музично-теоретичної, вокально-хорової та інструментально-виконавської роботи. Усі ці види фахової діяльності поєднуються з комплексом музично-педагогічних знань, умінь і навичок. Тому основним завданням викладачів мистецького факультету розвивати художньо-творче мислення студентів, їх пізнавальну активність, музичні здібності та творчі можливості, формувати духовну культуру особистості в тісному зв'язку з культурою її народу та його традицій, що склалися історично, виховувати у майбутніх фахівців любов до вибраної професії, справжній інтерес до мистецтва [1]. Вивчення мистецтва співу передбачає систематичну роботу придбання вокальних навичок, вмінь.

Вокальна педагогіка Павла Голубєва вирізняється самобутніми рисами. Під його керівництвом студенти досягали не лише сольний, а також ансамблевий та хоровий

спів. Індивідуальні заняття зі студентами мали певні завдання: 1) досягнення рівності звучання голосу та виявлення неповторного тембрового забарвлення звуку і поступове розширення діапазону голосу в низхідному та висхідному напрямках починаючи з опрацювання середнього регістру; 2) формування розмаїтої, наповненої обертонами палітри звучання; 3) виконавську інтерпретацію вокальної музики. Навчальний процес сольного співу П. Голубєва відбувався не лише в результаті дії голосового апарату студента, а передбачав зв'язок з її фізичними, емоційними і творчими можливостями.

Вагоме місце в системі вокальної освіти, як зазначається в праці, має виконання вокалізів. «Вокалізи – необхідний матеріал для розвитку вокально-технічних навичок», – зазначають педагоги усіх часів [2, с. 71]. Основний сенс вивчення вокалізів полягає в досягненні кращої якості звуку та більш високого рівня музичного розвитку, розширенні діапазону голосу та підвищенні його витривалості щодо подолання певної теситури, оволодінні широкою палітрою звуку і навичками фразування. Доведені до необхідного художнього рівня вокалізи згодом використовуються у вигляді щоденних вправ.

Українська камерна співачка, педагог Одарка Бандрівська вказує: «Вправи треба завжди добирати індивідуально, не за шаблоном. Кожна з них має бути спрямована на досягнення певної мети: на виправлення недоліків чи опанування одним із різновидів вокального руху тощо. Для початківців вправи завжди мають бути простими, щоб не відволікати увагу учня у процесі їхнього виконання від правильного голосоведення. Вони побудовані за принципом зростання складності і за функціональним призначенням: спочатку – розспівки, потім технічні вправи, а наостанок – вокалізи» [3, с. 121].

Принциповим у своїй педагогічній роботі П. Голубєв вважав необхідність використання спеціальних вокальних вправ. Нам відомі «Вправи для вдосконалення гнучкості голосу», які були написані для видатного російського оперного співака О. Петрова. За методом М. Глінки потрібно спочатку удосконалити натуральні тони (тобто ті, які беруться без підсилювання), «...тільки після цього мало-помалу можливо обробити та довести до удосконалення й інші звуки» [4, с. 144]. Поступова зміна сили звуку на тих самих вправах поширює вокально-слуховий досвід, позитивно позначається на інтонуванні. Розвиток діапазону голосу має своїм підґрунтям систематичну роботу над формуванням якісного звучання в се-

редньому регістрі. Відбувається виконання вправ в обсязі квінти або октави, з поступовим розширенням їх діапазону по півтонах. Окремі голоси, здебільшого жіночі часто виявляють тяжіння щодо оволодіння більш високою теситурою. Детонація звуку може бути наслідком недостатньо узгодженої роботи окремих частин голосового апарату, не керованих слухом.

Невірний механізм дихання, а також перебільшена опора звуку також викликають неточності в інтонуванні. Висловлюється думка про те, що досягнення чистоти інтонування передбачає постійну роботу над розвитком музичного слуху, постійний контроль за інтонацією з боку студента і викладача, виконання спеціальних вправ на стакато для зміцнення м'язів гортані тощо. Чільне місце в праці відводиться питанням інтонування. Зазначається, що неточне інтонування може бути при функціональному захворюванні голосового апарату, яке прийнято називати фонастенією. В такому випадку лікарська допомога поєднується з виконанням спеціальних вокальних вправ. Якщо ж детонація проявляється тоді, коли голосовий апарат здоровий, досягнення чистоти інтонування відбувається завдяки внесенню певних змін в систему вокального навчання. Таким чином, акцентує увагу на комплексі психологічних завдань під час виконання вокальних вправ допомагає поєднати та співвіднести емоційно-психологічний стан та технічні можливості співаків з подальшими виконавськими намірами.

Доведено, що вокальне мистецтво є результатом взаємоузгодженої дії звукоутворюючого апарату. З цього приводу, П. Голубєв зазначає, що класифікація типів дихання є до певної міри умовною і немає потреби у надмірному заглибленні студента у її теоретичні аспекти. Виконавська інтерпретація вокальної музики відбувається у значній мірі природньо, з використанням різних типів дихання, що має своїм підґрунтям інтуїцію, творчий досвід співака, а також образну сферу і музичну драматургію творів. Відзначається далі надзвичайна роль співацького дихання. Отже, у вокальній педагогіці професор П. Голубєв використовує мішаний тип дихання, який є оптимальним для процесу співу.

Загальновідомо, що студент для педагога має бути об'єктом постійного спостереження і вивчення на всіх етапах навчання. Шлях до досягнення виконавської майстерності у кожній людині позначений самобутніми рисами, особливо зважаючи на індивідуальну, часто мінливу природу її голосу. З цього приводу, видатний український оперний артист і вокальний педагог

О. Мишуга вважав, що одного лише голосу для того, щоб стати співаком, недостатньо; за його словами, «треба мати розум, гаряче серце й залізну волю, а вже потім – голос» [5, с. 261].

Павло Голубев був педагогом-мислителем, адже йому була притаманна виняткова ерудиція щодо методики викладання вокалу. Педагогічний досвід дозволяв професору робити висновки щодо співацького звукоутворення, які згодом отримували експериментальне підтвердження у вчених в галузі фізіології, акустики, психології. Зокрема, було доведено обґрунтованість позиції П.В. Голубєва щодо запровадження в навчальний процес таких термінів, як «прогресуюча опора» і «удава-на близькість».

Цінними є міркування професора Павла Голубєва щодо ознайомлення учня з новим вокальним твором. Висвітлюються різні види такого ознайомлення, зважаючи на характер певного твору та індивідуальні можливості учня щодо осягнення комплексу суто технологічних навчальних завдань та образної сфери твору. Виняткову роль відіграє перше враження учня від цього твору. Цілісне виконання вокального твору викладачем є найкращим видом ознайомлення з новою музикою. Викладач вдається до виконавського показу і в процесі подальшого опрацювання твору. Самостійне ознайомлення учня з новим вокальним твором, особливо на ранніх етапах навчання, на думку Павла Голубєва, є небажаним. Формуванню цілісного уявлення про вокальний твір сприяє також прослуховування грамзаписів визначних майстрів вокального мистецтва, з відповідними поясненнями педагога. На початковому етапі вивчення твору ставилися певні завдання, а саме: 1) виняткова роль належить вірному засвоєнню авторського музичного тексту з точним дотриманням зазначених темпів і динамічних відтінків; 2) цілісне виконання твору, за допомогою якого потрібно осягнути художню ідею та музичну форму; 3) відпрацювання окремих фрагментів твору з метою досягнення кращої якості звучання. Отже, початковий навчальний процес з сольного співу була організація співацького голосоутворення. Одночасно у навчальному процесі з сольного співу відбувалося відпрацювання навичок осмисленої інтерпретації, такого виконання вокальної музики, яке б відзеркалювало її жанрові і стильові ознаки [6].

На уроках професора П.В. Голубєва завжди панувала атмосфера психологічного комфорту. Він не був прихильником відкритих занять, а також використання звукозаписів занять провідних педагогів.

Видатний співак висловлював думку, що на кожному занятті особистість учня і викладача розкривається для них обох новими гранями. Заняття з сольного співу не повинно бути показним, свідченням методичної ерудиції педагога. На відкритих уроках неминучі нещирість і безліч зайвих зауважень. Нервова система педагога і студента при такому показі перебуває в напруженому стані і це призводить до втрати природного перебігу навчального процесу. Важливим пріоритетом навчального процесу було формування художнього смаку студента, а також його розвиток як музиканта і митця. Видатний український оперний і камерний співак Борис Гмиря писав, що Павло Васильович Голубєв «...являє собою рідкісне поєднання серйозного, глибокого, вдумливого, витриманого, тактовного педагога з палким, талановитим, захопленим, завжди сповненим тонкого гумору художником, який любить життя, тонким психологом, знавцем людей. У мене зараз, а особливо раніше, немає і ніколи не було враження, що від цього педагога я вже взяв усе. Якби життя нас не розлучило, я не переставав би черпати для себе необхідне з цього джерела» [7, с. 176].

На думку О. Петрової вокальну педагогіку П.В. Голубєва вирізняв такий підхід до формування музично-виконавської майстерності студента, в якому поєднувалися проникливість інтерпретації вокальних творів та довершена вокальна техніка. «Виконання його найталановитіших студентів було позначено академічністю, великою музикальністю, повною творчою віддачею, простотою і природністю» [7, с. 172]. Виконання тих самих творів різними студентами зазнавало деяких змін, зважаючи на індивідуальність студента. Вони не порушували цілісну музичну драматургію твору та його стильові риси, що характеризується прикритим способом звукоутворення, локальною манерою голосоведіння, уніфікованою артикуляцією, співом на основі поєднання регістрів у діапазоні до двох октав, вокальним виконанням на прикладах літературної мови [8].

Отже, проаналізувавши мистецьку та педагогічну діяльність професора П. Голубєва ми можемо визначити певні наукові підходи до навчального процесу, а саме:

1. Аксиологічний підхід. Даний підхід у вокальній педагогіці П. Голубєва передбачає формування у студентів прагнення та інтерес до національних пісенних традицій і культури тощо.

2. Особистісно-орієнтований підхід. Вокальну педагогіку П. Голубєва вирізняє

індивідуальний підхід щодо розвитку голосу і творчої обдарованості студента.

3. Творчо-діяльнісний підхід. З позицій діяльнісного підходу вокальну педагогіку П. Голубева ми розглядаємо як комплексну структуру, яка спрямована на розвиток творчої активності студентів і окреслює перспективу їх творчого зростання.

Визначальним є внесок П. Голубева в розвиток музично-педагогічної освіти в Україні. Очолюючи протягом багатьох років кафедру сольного співу ХІМ імені І. П. Котляревського, він проводив велику організаційну, навчальну, творчо-виконавську та наукову роботу. В свою чергу, вокальна школа П. Голубева є дійсно науковою школою. Для осягнення феномену харківської вокальної школи, її естетичних та педагогічних засад є наукові та навчально-методичні праці професора П.В. Голубева, передусім такі як: «Поради молодим педагогам-вокалістам» і «Нотатки педагога. Борис Романович Гмиря». У науковій праці «Поради молодим педагогам вокалістам». видатний педагог сольного співу зазначає: «Педагогічна майстерність полягає не у нав'язуванні своїх методів, а в терпеливому систематичному творенні сприятливого ґрунту для свідомого, завжди критичного їх сприйняття» [9, с. 9]. Винятковою глибиною вирізняється музикознавчий аналіз цієї школи, здійснений в монографії І. Маркотенка «Павло Васильович Голубев-педагог-вокаліст».

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, основу Харківської вокальної школи складають мистецький та педагогічний досвід видатного Павла Голубева. Аналіз музично-педагогічної діяльності П.В. Голубева дав змогу констатувати, що особливості вокальної педагогіки відіграли важливу роль у становленні національної вокальної школи. Наукове вивчення музично-педагогічного досвіду П. В. Голубева стали підґрунтям національної і світової вокальної педагогіки.

Подальшого наукового вивчення передбачають методи та прийоми видатного співака, педагога П. В. Голубева.

Список бібліографічних посилань

1. Щепакін В. Музична культура Сходу і Півдня України другої половини ХІХ – початку ХХ століть: європейські виміри: монографія. Харків: Панов А.М., 2017. 479 с.
2. Емельянов В. Фонопедический метод формирования. Новосибирск: Наука, 1991. 121 с.
3. Бандрівська О. Рекомендований список камерних творів для студентів І-ІІ курсів. *Науково-методичні праці, статті, рецензії: Наукові збірники ЛДМА ім. М. Лисенка*, 2002. Вип. 6. С. 117–123.
4. Глинка М. Литературное наследие. Л.-М.: Музгиз, 1952. Т. 1. 150 с.
5. Гнидь Б. Історія вокального мистецтва: підручник Київ: НМАУ, 1994. 320 с.
6. Pro Domo Mea: нариси. До 90-річчя з дня заснування Харківського державного університету мистецтв імені І.П. Котляревського. Ред. Т.Б. Верніна, Г.А. Абаджян, Г.Я. Вотунова та ін. Харків, 2007. 336 с.
7. Петрова О. Из спогадів про П.В. Голубева. *Українське музикознавство*. Київ, 1978. Вип. 13. С. 171–176
8. Антонюк В. Вокальна педагогіка (сольний спів): підручник. Київ: Віпол, 2007. 174 с.
9. Голубев П. Поради молодим педагогам-вокалістам. Київ: Музична Україна, 1983. 62с.
10. Левченко А. Педагогічні принципи П.В. Голубева як фундатора харківської вокальної школи. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти. зб. наук ст.* Харків: С.А.М., 2011. Вип. 33. С. 313–320. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvmp_2011_33_34.

References

1. Shchepakina, V. (2017). Musical culture of the East and South of Ukraine of the second half of the XIX – the beginning of the XX centuries: European dimensions. Monograph. Kharkiv: Panov A.M. 479 p.
2. Emelyanov, V. (1991). Phonopedic method of formation. Novosibirsk: Science. 121p.
3. Bandrivska, O. (2002). Recommended list of chamber works for students of I-V courses. *Scientific and methodical works, articles, reviews of LDMA named M. Lysenko*. Lviv: Apriori Publishing House. 117–123.
4. Glinka, M. (1952). Literary Heritage. Leningrad-Moscow. Vol. 1. 150 p.
5. Gnid, B. (1994). History of vocal art. Kyiv: NMAU, 320 p.
6. Pro Domo Mea: Essays (2007). *To the 90th anniversary of the founding of Kharkiv State University of Arts named after IP Kotlyarevsky*. In T.B. Vernina, GA Abadjan, G.Ya. Botunova and others (Eds.). Kharkiv. 336 p.
7. Petrova, O. (1978). From the memories of P.V. Golubeva. *Ukrainian Musicology*, 13: 171–176.
8. Antonyuk, V. (2007). Vocal pedagogy (solo singing). Kyiv: Vipol. 174 p.
9. Golubiev, P. (1983). Tips for young vocal teachers. Kyiv: Musical Ukraine, 62 p.
10. Levchenko, A. (2011). Pedagogical principles P.V. Golubeva as the founder of the Kharkiv vocal school. *Problems of interaction of art, pedagogy and theory and practice of education*. Kharkiv: S.A.M., 33: 313–320. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pvmp_2011_33_34.

MARTYNIUK Anatolii,

PhD in Art History, associate professor of artistic disciplines and methods of teaching Department, SHEI «Pereiaslav-Khmelnytskyi Hryhorii Skovoroda State Pedagogical University»

PAVLO HOLUBEV'S VOCAL PEDAGOGY IN MODERN ART EDUCATION

Summary. Introduction. The modern vocal pedagogy is based on the methodological principles of domestic and foreign vocal pedagogy, thorough study of the musical traditions of the Ukrainian people. The issue of preserving the traditions of Ukrainian vocal art and the use of innovative ideas in further development is extremely

important. The comprehensive analysis of P.V.Holubev's artistic and pedagogical activities allows to significantly expand the idea of the artist's work; work on the same time realize its importance for the Ukrainian musical art. The artist left great achievements in the history of the

national vocal school, contributing to the process of its formation and development.

The purpose of the article is highlighting of vocal pedagogy of the outstanding Ukrainian artist, Professor P.V. Holubev.

The methods of analysis of musical and pedagogical activity of Kharkiv singer, teacher, Professor P. Holubev.

Results. Pavlo Holubev's vocal pedagogy has distinctive features. Under his guidance, students learned not only solo, but also ensemble and choral singing. The individual lessons with students had as their main goal the achievement of equality of voice sound and the detection of unique timbre color of the sound and the gradual expansion of the range of voice in the descending and ascending directions starting from the development of the middle register; formation of a diverse palette of sound filled with overtones; performing interpretation of vocal music. It is revealed that in P. Holubev's vocal pedagogy the following main content lines are traced: development of vocal skills, abilities; the need to introduce them into the system of teaching vocal methodology, which is based on the scientific study of national and

world experience of vocal pedagogy; synthesis and constant updating of vocal methods, which takes into account the student's individual characteristics of the voice and creative talent.

Originality. After analyzing the artistic and pedagogical activity of Professor P. Holubev we can define certain scientific approaches to educational process, namely: 1) axiological approach; 2) personality-oriented approach; 3) creative and activity approach.

Conclusions. Thus, analyzing the musical and pedagogical activities of the outstanding singer, teacher, Professor P.V. Holubev, we can conclude that the features of his vocal pedagogy played an important role in the Kharkiv vocal school. Scientific study of the musical and pedagogical experience of P.V. Holubev became the basis of national and world vocal pedagogy.

Keywords: *vocal pedagogy; P.V. Holubev; musical and pedagogical activity; scientific approaches.*

*Одержано редакцією 03.04.2020
Прийнято до публікації 28.04.2020*